

УДК 657.44

*О.В. Чумак,
к.е.н., доцент,
декан факультету
обліку та організації управління персоналом,
Харківський інститут фінансів УДУФМТ
І.І. Мельничук,
старший викладач
кафедри обліку і аудиту,
Хмельницький кооперативний
торгівельно-економічний інститут*

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ДОХОДІВ СТРАХОВИКА ЗАЛЕЖНО ВІД ЇХ КЛАСИФІКАЦІЇ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Страхові компанії, як будь-які інші господарюючі суб'єкти, мету своєї діяльності вбачають в отриманні прибутку. Як свідчить практика, зазвичай, більша частина загального прибутку компанії забезпечується не основною діяльністю, а іншими операціями. В умовах відсутності регламентованого вітчизняного законодавства у сфері бухгалтерського обліку страхових операцій та необхідності переходу на міжнародні стандарти обліку й звітності виникає необхідність в перегляді методики обліку ключової складової прибутку компанії – доходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років діяльність страховиків все більше стає предметом уваги вітчизняних науковців. Розвиток страхового ринку на терені України висвітлений в роботах Навроцького Д.А. [10], Фурмана В.М. [17], Фисун І.В. [16], Гаманкової О.О. [5]. Важливі дослідження у сфері обліку страхової діяльності зробили Буханець Д. Г. [3], Приходько В.С. [13], Белгородцева М.О. [1], Сидоренко О.О. [14], Зінкевич Т.О. [7], Бондаренко О.В. [2] та ін. Серед зарубіжних вчених варто виділити Дудаєва Х.Р. [6], Калашнікову Н.М. [9], Павлюченко Т.М. [11], Полазнову Т.В. [12], Янковську Д.Г. [18]. Незважаючи на значні здобутки вітчизняних та

зарубіжних науковців у сфері страхування, недостатньо висвітленим залишається питання обліку доходів страховиків, що особливої важливості набуває в умовах необхідності застосування ними норм МСБО та МСФЗ.

Мета та завдання статті. Метою статті є удосконалення й обґрунтування облікової моделі формування основних видів доходів страхових компаній. Завданнями під час дослідження є уточнення класифікації доходів та розробка моделі їх обліку для формування більш точного показника фінансового результату.

Виклад основного матеріалу дослідження. У вітчизняному правовому полі в сфері бухгалтерського обліку сутність та види доходів страховиків регламентовані недостатньо чітко. Даний висновок виходить з того, що норми П(С)БО 15 «Дохід» на страхові компанії не поширюються, а галузевого стандарту чи спеціалізованого нормативного документа на сьогодні не розроблено. Обліковий аспект доходів страховика також чітко не врегульований та потребує розробки, оскільки положення Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій не поширюються на суб'єктів, які складають фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності.

За таких умов регламентованої невизначеності виникає ситуація, коли науковцями пропонуються різні класифікації доходів страхових компаній та неоднозначність поглядів щодо обліку доходів від основної страхової діяльності.

Однією з перших в науковій літературі класифікацію доходів запропонувала Гаманкова О.О., яка поділила їх на три основні групи:

- доходи від основної, тобто страхової діяльності (всі надходження на користь страховика, пов'язані з проведенням страхування і перестрахування);

- доходи від інвестиційної та фінансової діяльності, тобто пов'язані з інвестуванням і розміщенням тимчасово вільних коштів (як власних, так і коштів страхових резервів);

- інші доходи, тобто ті, які не належать ні до страхових, ні до інвестиційних доходів, але часом з'являються у страховика у процесі його звичайної господарської діяльності і надзвичайних подій [15].

Дана класифікація максимально наближена до структури Звіту про фінансові результати та дає можливість проаналізувати доходи в розрізі видів діяльності компанії. Також, страховики в процесі діяльності отримують фінансові та інвестиційні доходи, оскільки, з метою забезпечення своєї платоспроможності, зобов'язані розміщувати кошти у вигляді резервів у вигідні активи, склад яких визначений Законом України «Про страхування» [8].

Наближеною до запропонованої класифікації доходів є структура доходів, виділена Вовчак О.Д. [4] та Белгородцевою М.О. [1]. Види доходів за видами діяльності обліковуються практиками вітчизняними й інших країн.

Проте, стосовно доходів від основної діяльності не спостерігається єдність поглядів. Зокрема, Вовчак О.Д. [4] та Гаманкова О.О. [15] у складі доходів від страхової діяльності не виділяють окремих груп. Натомість Зінкевич Т.О. запропонувала об'єднати види доходів від страхової діяльності в дві групи: основні доходи та інші доходи [7], а Белгородцева М.О. до складу доходів страхової діяльності рекомендує відносити виручку від реалізації страхових послуг та інші доходи від страхової діяльності [1]. Незважаючи на схожість поглядів двох останніх авторів щодо структури страхових доходів, їх склад суттєво відрізняється.

За умов пропонування страховиком своїм клієнтам страхових продуктів й послуг та існування такої умови як настання й ненастання страхових випадків можна стверджувати про необхідність розмежування доходів від реалізації. Тому нами уточнено класифікацію доходів страхової діяльності з урахуванням окремих їх груп (рис. 1).

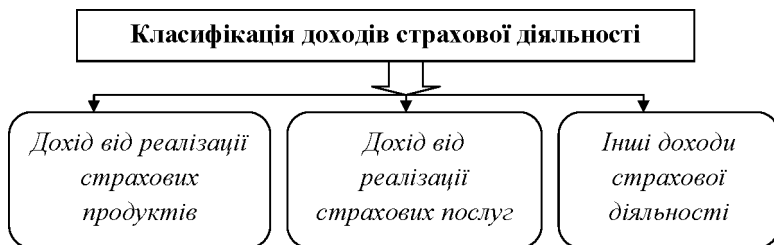

Рис.1. Рекомендована класифікація доходів страхової діяльності

Доцільність даної класифікації доходів страхової діяльності підтверджується структурою робочого плану рахунків, розробленого ВАТ НАСК «Оранта», в якому для обліку доходів від реалізації робіт, послуг виділено такі субрахунки:

1. Зароблені страхові платежі;
2. Дохід від надання агентських послуг іншим страховикам;
3. Дохід від державного обов'язкового страхування;
4. Комісійна винагорода з перестраховання;
5. Дохід від надання інших послуг.

Застосування даної класифікації надає можливість проаналізувати прибутковість за страховими продуктами компанії, вчасно змінити стратегію страховика на ринку фінансових послуг та наблизити інформацію до запитів управлінського обліку, який є основою під час дотримання вимог МСФЗ та МСБО.

Вищезазначені розбіжності у видах доходів спричиняють також дискусійність методичних засад обліку доходів страховика. Вивчаючи досвід інших пострадянських країн у сфері обліку страхових операцій було виявлено, що ведення обліку страховиками базується на застосуванні планів рахунків, які:

1. Розроблені спеціально для страхових організацій (Узбекистан);

2. Розроблені для усіх суб'єктів господарювання, а для страховиків введено окремі спеціальні рахунки (Росія, Україна);

3. Розробляються кожною компанією індивідуально, відповідно до потреб управління (країни, що вступили до ЄС).

Зокрема, в Україні для обліку доходів основної діяльності страховики використовують такі рахунки бухгалтерського обліку:

- 703 «Дохід від реалізації робіт і послуг»;
- 705 «Перестраховання»;
- 76 «Страхові платежі» за видами страхування.

На підставі рекомендованої уточненої класифікації доходів страхової діяльності у складі рахунку 703 «Дохід від реалізації робіт і послуг» доцільно виділити такі субрахунки:

- 703.1 «Дохід від реалізації страхових продуктів» з подальшою їх деталізацією за видами страхування, договорів страхування, перестраховання, співстрахування та видами окремих страхових продуктів.

- 703.2 «Дохід від реалізації страхових послуг» з подальшою деталізацією за видами страхування.

- 703.3 «Інші доходи страхової діяльності».

Оскільки норми Інструкції про застосування Плану рахунків не поширюються на суб'єктів, які складають фінансову звітність за міжнародними стандартами у складі рахунку 70 «Доходи від реалізації» застосування рахунків 701 «Дохід від реалізації готової продукції» та 702 «Дохід від реалізації товарів» представниками страхового ринку не є обґрунтованим. Тому, в умовах регламентації бухгалтерського правового поля, іншим варіантом ведення обліку доходів страхової діяльності є виділення у складі рахунку 70 «Доходи від реалізації» таких субрахунків:

701 «Дохід від реалізації страхових продуктів» з подальшою їх деталізацією за видами страхування, договорів страхування, перестраховування, співстраховування та видами окремих страхових продуктів.

702 «Дохід від реалізації страхових послуг» з подальшою деталізацією за видами страхування.

703 «Інші доходи страхової діяльності».

Інші доходи страховика варто відображати на рахунках бухгалтерського обліку, застосовуваних для інших сфер діяльності (таблиця 1).

Таблиця 1

Склад інших доходів страховика

<i>№ п/п</i>	<i>Назва доходів</i>	<i>Склад доходів</i>	<i>Код рахунку обліку</i>
1	Інші операційні доходи	інші доходи від операційної діяльності, які не включають доходи страхової діяльності	71
2	Доходи від інвестиційної діяльності	надходження від розміщення тимчасово вільних коштів	72
3	Фінансові доходи	надходження у вигляді дивідендів, відсотків та інших платежів від здійснення фінансової діяльності	73
4	Інші доходи	пов'язані з веденням іншої діяльності страховика	74

Застосування наведених варіантів ведення обліку доходів страхової діяльності забезпечить можливість накопичення аналітичної інформації для керівництва, а уточнення порядку обліку інших видів доходів страховика – можливість використання діючого плану рахунків для представників страхового ринку.

Висновки. Таким чином, дослідивши структуру доходів страховика можна зробити висновок, що аналогічно до інших сфер діяльності найбільш прийнятною є класифікація доходів за видами діяльності суб'єкта. Проте, у зв'язку зі специфікою діяльності страхових організацій в складі основних доходів доцільно виділити окремі групи доходів з метою забезпечення потреб управління в інформації та наближення даних фінансового обліку до управлінського. Це, в свою чергу, полегшить складання звітності страховиком та надасть інформацію керівництву про доцільність реалізації окремих продуктів та послуг.

Список використаних джерел:

1. Белгородцева М.О. Бухгалтерський облік фінансових результатів у страхових компаніях: організація і методика [Текст] : дис. канд. екон. наук : 08.00.09 / Белгородцева Марина Олександрівна. – Київ, 2011. – 231 с.
2. Бондаренко О.В. Облік та аудит діяльності страхових компаній: методика та організація [Текст] : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.09 / О.В. Бондаренко. – Київ, 2009. – 24 с.
3. Буханець Д.Г. Облік та звітність в страхових компаніях (методологічні та організаційні аспекти) [Текст] : автореф. дис. канд. ек. наук : 08.06.04 / Д.Г. Буханець. – Київ, 2000. – 20 с.
4. Вовчак О.Д. Страхування: Навчальний посібник. 3-тє видання, стереотипне. – Львів: «Новий світ – 2000», 2006. – 480 с.
5. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України: сутність, тенденції та шляхи розвитку [Текст] : автореф. дис. докт. екон. наук : 08.00.08. / О.О. Гаманкова. – Київ, 2010. – 36 с.
6. Дудаев Х.Р. Оценка и совершенствование методики формирования финансового результата в страховой организации [Текст] : дис. канд. екон. наук : 08.00.10 / Дудаев Хамзат Рамзанович. – Москва, 2004. – 190 с.
7. Зінькевич Т.О. Управління доходами від основної діяльності страхових компаній [Текст] : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.08. / Т.О. Зінькевич. – Київ, 2008. – 24 с.
8. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР (з наступними змінами і доповненнями).

9. Калашникова Н.Н. Учет доходов страховой деятельности и анализ их достаточности [Текст] : автореф. дис. канд. экон. наук : 08.00.12 / Н.Н. Калашникова. – Саратов, 2005. – 18 с.

10. Навроцький Д.А. Формування страхового ринку України [Текст] : автореф. дис. канд. экон. наук : 08.04.01. / Д.А. Навроцький. – Київ, 2005. – 14 с.

11. Павлюченко Т.Н. Развитие бухгалтерского учета и отчетности в страховых компаниях [Текст] : дис. канд. экон. наук : 08.00.12 / Павлюченко Татьяна Николаевна. – Воронеж, 2010 – 244 с.

12. Полазнова Т.В. Учет доходов и расходов от страховых операций в страховых организациях [Электронный ресурс] : дис. канд. экон. наук : 08.00.12 / Татьяна Витальевна Полазнова. – Нижний Новгород, 2007. – 198 с.

13. Приходько В.С. Методологія обліку страхової діяльності та аналіз платоспроможності страховика [Текст] : автореф. дис. канд. экон. наук : 08.06.04 / В.С. Приходько. – Київ, 2000. – 16 с.

14. Сидоренко О.О. Бухгалтерський облік формування та розміщення страхових резервів [Текст] : дис. канд. экон. наук : 08.00.09 / Сидоренко Олександр Олексійович. – Київ, 2011 р.

15. Страхування : Підручник / Керівник авт. колективу і наук. ред. С.С. Осадець. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с.

16. Фисун І.В. Формування ринку страхових послуг в Україні [Текст] : автореф. дис. канд. экон. наук : 08.00.08. / І.В. Фисун. – Київ, 2008. – 19 с.

17. Фурман В.М. Страховий ринок в Україні: проблеми становлення та стратегія розвитку [Текст] : автореф. докт. экон. наук : 08.04.01 / В.М. Фурман. – Київ, 2006. – 37 с.

18. Янковская Д.Г. Учет и анализ в системе управления финансовыми результатами деятельности страховой организации [Текст] : дис. канд. экон. наук : 08.00.12 / Янковская Дина Геннадьевна. – Казань, 1999. – 223 с.